

הניסים במקדש

א. פתיחה	5. הרשב"א
ב. מטרת הניסים במקדש	6. רבי מתתיה היצהרי
ג. דרגת הנס בהתאם למעלת קדושת המקום	ו. ניסים שיש בהם צורך לעבודת המקדש
1. קודש הקודשים	ז. מקרים שבהם אין ניסים וההתנהלות טבעית
2. הקודש	1. כלה עורב
3. מחוץ להיכל	2. זהירות מכווייה בהקטרת קטורת
ד. תקופות שונות בזמן המקדש	3. הגנה מהנפילה מהסובב
1. תקופת הבית השני	4. שמירת המקדש
2. חלוקה בתוך זמן הבית שני	ח. האם סומכים על הנס במקדש
3. ארבעים שנה לפני החורבן	1. לחם הפנים
4. אות משמיים בזמן חנוכת המקדש	2. קלקול הבשר
ה. גישות שונות בשאלה: באיזו מידה הניסים חורגים מדרך הטבע?	3. קרי לכהן גדול ביום הכיפורים
1. רמב"ם	4. נעילת דלתות העזרה בקורבן פסח
2. רשב"ץ	5. חומץ ביהודה
3. רבי משה אלמושונינו	6. הגעת השעיר למדבר
4. רש"י	7. המצווה לבנות ארון
	ט. סיכום

א. פתיחה

חז"ל מלמדים אותנו על ניסים שהתרחשו בבית המקדש. בתנ"ך אין תיאורים כאלה. מחוץ למקדש מסופר על הרבה ניסים, הן בתנ"ך הן בחז"ל. המילה 'נס' מופיעה בחז"ל ולא בתנ"ך. ייתכנו שלוש הגדרות לנס: א. שינוי חוקי הטבע. ב. דבר חריג מאוד, מקרה שיש סבירות נמוכה מאוד שיקרה. ג. הצלה שאינה חריגה מאוד¹. שלוש הגדרות אלו מובאות בדברי הפוסקים בשאלה על איזה נס חייבים לברך 'שעשה לי נס במקום הזה'. כך כתב השו"ע (או"ח ריח, ט):

---

1. הרמב"ן (שמות יג, טז) אומר שצריך לדעת שגם ההתנהלות הטבעית שלנו היא כפי מעשינו ולכן הכל הוא ניסים נסתרים: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזרת עליון".

יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם; אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה וכא לידי סכנה וניצול, וכיוצא בזה, אינו חייב לברך. ויש חולק. וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

לדעה הראשונה, נס הוא רק דבר שיוצא ממנהג העולם. המשנה ברורה מבאר זאת כשינוי חוקי הטבע: "כגון עובדא דנזכר בש"ס באחד שהלך במדבר והיה בסכנת מיתה מחמת צמא ואיתרחיש ליה ניסא ונפק ליה מעין מים וכיוצא בזה". המגן אברהם מבאר זאת על הצלה באופן חריג אבל לא בהכרח שינוי חוקי הטבע: "כגון שנפל עליו אריה או גמלא פריצא". הדעה השניה בשו"ע היא האפשרות השלישית: 'נס שהוא מנהג העולם', וכתב על כך המגן אברהם: "לא מצאתי מי שחולק דהיאך יעלה על הדעת להקרא נס דבר שהוא בדרך הטבע"

הניסים שמחוץ למקדש נעשו לצורך מסוים. קריעת ים סוף – להציל את ישראל וללמד את עם ישראל שה' הוא הבורא. עצירת מהלך השמש ביהושע לאפשר המשך רדיפת האויבים. החומץ שדולק לבתו של רבי חנניא – כדי שבתו לא תהיה עצובה וכד' (אמנם, ה' היה יכול לעשות בדרך הטבע שלא נהיה זקוקים לנס). לעיתים הקב"ה משנה את חוקי הטבע, אבל אנחנו צריכים לנהוג בדרך הטבע, ואין לסמוך על הנס ואין להנות ממעשה ניסים.²

ב. מטרת הניסים במקדש

בית המקדש הוא בית לה' (כלשון הרמב"ם בתחילת הלכות בית הבחירה). ולכן בבית המקדש היו ניסים רבים וקבועים, ולכן הכלל "לא בשמיים היא" ששולל התערבות משמיים בפסיקת ההלכה לא תקף במקדש.³ כפי שחז"ל תיארו לנו במקורות שונים. יש מקורות רבים בחז"ל לניסים במקדש, המקור המרכזי הוא המשנה באבות (ה, ה) המונה עשרה ניסים:

עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש: לא הפילה אשה מריח בשר הקדש, ולא הסריח בשר הקדש מעולם, ולא נראה זכוב בבית המטבחים, ולא אירע קרי

2. "רבי ינאי בדיק ועבר. רבי ינאי לטעמיה, דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס – שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס – מנכין לו מזכותיו. אמר רבי חנין: מאי קראה – קטנתי מכל החסדים ומכל האמת". רש"י (תענית כד ע"ב): "ובמה דאפשר להתרחק ממעשה ניסים – יותר טוב ונכון", ועוד כתב רש"י (שם ע"א): "ואסור לאדם להנות ממעשה ניסים, כדאמר לעיל ואם עושין לו נס – מנכין לו מזכותיו".
- הרב קוק (עין איה שבת דף לב אות קצד) מבאר שרצון ה' שהעולם יונהג בדרך טבעית. והאדם הנוהג בדרכי הטבע הוא פועל. אבל הנס מהפך את האדם להיות נפעל ובה מגרע כוחו.
3. עיין במשפט כהן (סי' צב) ובמאמרו של הרב נריה גוטל במעלין בקודש ט"ז, ובמאמר שלי במעלין בקודש מ"ד.

לכהן גדול ביום הכפורים, ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים.

הרמב"ן (שמות יג, טז) כותב שבמהלך ההיסטוריה היה צורך בזמן מיוחד מרובה בניסים – יציאת מצרים. נראה, שגם במישור המקום, ישנו מקום אחד שבו באופן קבוע מתרחשים ניסים וההנהגה בו אינה בדרך הטבע.

המהר"ל (בפירושו דרך חיים על משנה זו) כותב שבמקדש יש הכרח שיהיו ניסים בלא קשר לצורך המעשי בהם. בית המקדש, מעצם מהותו, חייב שיהיו בו ניסים כיוון ששם ה' במקדש הוא לא יכול להתנהל כמו מחוץ למקדש, והמשנה מונה עשרה ניסים כיוון שזה מלמד על שינוי מוחלט שהמקדש הוא קדוש ונבדל מן הטבע. בהמשך דבריו, המהר"ל מסביר את הניסים שנזכרים במשנה באבות על פי זה: מכיוון ש"העולם הזה הוא עולם הויה והפסד, ובית המקדש יש לו מעלה נבדלת מן עולם הויה והפסד, ראוי שיהיו כל מעלותיו והנסים שנעשו שם הרחקה מן ההפסד". כיוון ש"ההעדר הזה אשר אמרנו הוא דבק בחומר בלבד, אבל דברים הנבדלים אינם בעלי הפסד, ולפיכך בית המקדש שהיה בו קדושה ראוי שיהיה לו הרחקה מן ההפסד שנמשך אחר הדברים הטבעיים החומריים ואינו במחיצת הנבדלים".

על פי עקרון זה, הוא מסביר שהניסים היו בהתאמה למציאות הרוחנית במקדש כדי לעזור לעבודת המקדש ולמנוע תקלות. וסדר הניסים במשנה הוא לפי דרגת ההעדר וההפסד שהם מונעים. הנס הראשון הוא "שלא הפילה אשה מבשר זבח הקודש", כי חיי אדם הם ההפסד הכי משמעותי. ואח"כ באים הניסים שיש בהם פחות הפסד: "ולא הסריח בשר הקדש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים", וכן הלאה.

במפרשים יש הסברים נוספים למטרת הניסים במקדש. את הניסים שלא הסריח בשר הקדש מעולם, ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, הסבירו רוב המפרשים כניסים שבאו למנוע תקלה. רש"י בפירושו על המשנה כותב שלא היה זבוב בבית המטבחים: "משום מיאוס ללמדך ששכינה שורה בהם". רבינו יונה כותב על כך: "משום קדושה". בפרקי משה (לר' משה אלמושונינו) דייק מלשון המשנה שניסים אלו "נעשו לאבותינו" ולכן הם מורים "על אהבתו יתברך אותם".

הרשב"ץ (מגן אבות על המשנה באבות) כותב שהניסים היו בגלל קדושת המקדש והשראת השכינה בו ושלא תארע תקלה ממנו. על הנס שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים: "זה היה מפני כבודו של כהן גדול". את הנס של עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, הוא מסביר בצורה קצת שונה: "זה היה נס גדול, מפני שהיתה השכינה שם, שכל מקום שיש בו גילוי שכינה, מועט מחזיק המרובה, וכמו שאמרו: מקום ארון אינו מן המדה.

כי בהרבה מקומות החזיק המועט את המרובה דרך נס". בשו"ת שלו (תשב"ץ ג, לז), הרשב"ץ כותב בכיוון קצת שונה: שלא נצחה הרוח את עשן המערכה הוא מסביר שזה בא לגלות שהקורבן מתקבל ועולה לרצון. את הנס שלא הזיק נחש ועקרב בירושלים הוא מסביר שזה מעין ימות המשיח שנאמר "ושעשע יונק על חור פתן". השואל בתשובה זו מנסה להסביר את הניסים במקדש בכך שבאים לקיים את הבטחת ה'. הנס שלא הסריח בשר הקודש הוא בגלל הבטחת ה' 'ריח ניחוח לה' והנס שלא כבו הגשמים את עצי המערכה בא כדי לקיים את הבטחת ה' שהאש לא תכבה. התשב"ץ חולק על עקרון זה ואומר שהתורה לא קבלה עליה אחריות מצוותיה שיתקיימו דרך נס.

התפארת ישראל (על המשנה באבות) כותב שהניסים המוזכרים במשנה נועדו לסייע לעם ישראל בעבודת המקדש ולכך כתוב 'לאבותינו' - לטובת אבותינו. והניסים שמוזכרים במקומות אחרים, לא באו לפתור צורך מעשי כלשהו, אלא להוות עדות ששכינה שורה במקדש.

ג. דרגת הנס בהתאם למעלת קדושת המקום

1. קודש הקודשים

ננסה ללכת בדרכו של המהר"ל, ולבנות עוד נדבך בשיטתו, ולהתייחס גם לניסים שהוזכרו במקורות אחרים בחז"ל. נראה שמעלת הניסים מותאמת לקדושת המקום: קודש הקודשים, קודש ועזרה. הגמרא (יומא כא ע"א) אומרת שהמשנה באבות לא מנתה את הניסים שבתוך בית המקדש, ומספרת על שני ניסים שהיו בקודש הקודשים שהארון והכרובים לא תפסו מקום בקודש הקודשים כלל, קודש הקודשים היה עשרים על עשרים אמות, אורך הארון היה שתי אמות ומחצה ובכל זאת המרחק בין הארון לכתלים היה עשר אמות. וכן גוף הכרובים לא תפס מקום.⁴

והאמר רבי לוי: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מקום ארון אינו מן המדה. ואמר רבנאי אמר שמואל: כרובים בנס היו עומדין.

ניסים אלו שונים משאר הניסים במקדש: אין בהם כל צורך, יתר על כן נס זה אינו נראה, אף אחד לא נכנס לקודש הקודשים כדי למדוד אותו. הניסים האלה יותר גדולים גם מקריעת ים סוף, בכל הניסים, הקב"ה משנה את חוקי הטבע באופן זמני: מי הים נעמדים כחומה, השמש אינה נעה והחומץ בוער כמו שמן. כאן ה' שינה את כל תפיסת המקום שלנו, ובאופן קבוע.

4. רש"י (יומא כא ע"א): "כרובין בנס היו עומדין - גופי הכרובים שעשה שלמה עומדין בארץ אצל ארון, אחד בצפון ואחד בדרום, ובכנפיהם עשרים אמה פרושות מקיר אל קיר, כדכתיב כנף הכרוב חמש אמות נמצאו הכנפים מחזיקים את כל החלל, נמצא עובי הגוף אינו מן המדה".

נראה שזה פשר העניין. המשנה (יומא נג ע"ב) אומרת שהארון היה מונח על אבן השתיה. ומבאר הגמרא (שם נד ע"ב): "ושתייה היתה נקראת. תנא: שממנה הושתת העולם. תנן כמאן דאמר: מציון נברא העולם". זה מקום המפגש בין 'המקום' שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו (בראשית רבה, סח), לבין העולם המצומצם ומוגבל במידות. מסכת מידות, כשמה כן היא, מלמדת אותנו על המידות על הגבולות של בית המקדש. בניין אנושי חייב להיות מוגבל, ומהותו של בית המקדש היא החיבור בין העולם הגשמי לבין העולם הרוחני.⁵ בקודש הקודשים, נמצאת נקודת ההשקה בין העולם המוגבל לבין האין סוף. הביטוי לכך הוא שמקום ארון אינו מן המידה וכרובים בנס עומדים. מעניין שחז"ל דברו על השטח ולא על הגובה, ואולי הסיבה לכך היא ששטח העולם מוגבל בהסתכלות אנושית, אבל הגובה הוא אינסופי, וייתכן שהסיבה לכך היא שהשמיים הם ביטוי לשכינה (מלכים א' ח, ל וברכות מח ע"א).⁶

בארון נמצאים הלוחות שהם מעשה ה'. לארון אין מקום כיוון שהוא שייך גם לעולם העליון. ולכן אין בתורה או בחז"ל הוראה היכן מקומו של הארון בתוך קודש הקודשים. (מצינו דעות שונות על כך בראשונים ובאחרונים).

המשנה (יומא נ"ב ע"ב) אומרת שביום הכיפורים הכהן הגדול נכנס לקודש הקודשים דרך הפרוכות, ומקטיר את הקטורת בין שני בדי הארון: "החיצונה היתה פרופה מן הדרום, ופנימית מן הצפון, מהלך ביניהן עד שמגיע לצפון, הגיע לצפון הופך פניו לדרום, מהלך לשמאלו עם הפרוכת עד שהוא מגיע לארון. הגיע לארון, נותן את המחתה בין שני הבדים" הגמרא שם שואלת על איזו תקופה מדברת המשנה, שהרי בבית ראשון היה כותל בין הקודש לקודש הקודשים ולא היו פרוכות. ואילו בבית שני לא היה ארון, שהרי הוא נגזז על ידי יאשיהו בסוף ימי הבית הראשון. הגניזה הזו אינה מפורשת בפסוק אלא נלמדת מן הפסוק (דברי הימים ב' לה, ג): "ויאמר ללויים המבונים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל". הגמרא מתרצת שכוונת המשנה במילים "הגיע לארון" הוא למקום הארון. הכלי חמדה (פרשת פקודי אות א) תמה על כך: אם צריך להקטיר קטורת בין בדי הארון, למה ההקטרה כשרה גם במקום שפעם היה ארון? והוא עונה על כך תשובה מופלאה: באמת גם בזמן הבית השני הארון היה במקומו. בזמן הבית הראשון, מקום ארון לא היה מן המידה, אלא שראו אותו בדרך נס, כאילו הוא בעל מדות רגילות. הגניזה

5. אחד הביטויים לכך הוא העלייה הטופוגרפית בין המפלסים במקדש, המקבילה לעלייה ברמות הקדושה.

6. הדבר בא לידי ביטוי גם במידות המקדש: לקודש הקודשים, לקודש ולהיכל יש מדות שטח מדויקות, ואילו בעניין הגובה כתב הרמב"ם: "מצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר ולרומם את בית אלהינו" (הל' בית הבחירה א, יא), וכן אין מידות לגובה חומות העזרה.

שהייתה בסוף ימי הבית לא הייתה סילוק הארון מקודש הקודשים, אלא הסתרתו – ומעתה לא ניתן לראותו. ולכן כתוב בפסוק שמורה על הגניזה: "תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה", כלומר, הארון נשאר בבית המקדש אלא נגזז שם כלומר הגילוי שלו נפסק.

בנוסף, הרמב"ם לא מנה מצווה לבנות ארון. נחלקו המפרשים בטעם לכך. המגילת אסתר (עשה לג) מסביר את שיטת הרמב"ם בכך שלעולם לא נבנה ארון ולעיתיד לבוא יתגלה בדרך נס הארון שיאשיהו גזז. דבר המלמד שהארון שייך גם לעולם הזה וגם לעולם העליון. הבדים שהוזכרו בתורה במזבחות ובשולחן היו רק לזמן המדבר שבו העבירו את המשכן ממקום למקום ולא נעשו בבית עולמים. ואילו את בדי הארון אסור להסיר לעולם (שמות כה, ו). יתכן לומר שזה אחד הדברים שמייחדים את הארון – התנועה, כיוון שאין לו מקום. הארון היה תמיד בתנועה: במדבר ("זיהי בנסוע הארון"), במעבר הירדן, בכיבוש יריחו, יוצא למלחמה ויאשיהו גזז אותו.

יש דעה בירושלמי ששני ארונות היו: אחד בקודש הקודשים, והשני שבו שברי הלוחות יוצא אתם למלחמה. ולא התגלה לנו היכן מקומו הקבוע, אולי גם זה קשור שאין קביעות מקום לארון ברית ה'.

לדעת התוספות (מנחות צח,ב), היה נס נוסף בקודש הקודשים הקשור למקום, בדי הארון התארכו ובלטו בפרוכת. כך כתוב בגמרא (מנחות שם)

ויאריכו הבדים – יכול לא היו נוגעין בפרוכת? תלמוד לומר: ויראו; אי ויראו, יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין? תלמוד לומר: לא יראו החוצה. הא כיצד? דוחקין ובולטין בפרוכת, ודומין כמין שני דדי אשה, שנאמר: צרור המור דודי לי בין שדי ילין.

וכך הוסיפו התוספות:

מעשה נס היה, דארון באמצע קדשי הקדשים היה, ולכל צד היה עשר אמות, ומקום ארון אינו מן המדה, כדאיתא בפרק קמא דמגילה (י ע"ב). ואם כן, אפילו למאן דאמר שהבדים נשמטים לצד אחד, היאך מגיעים עד הפרוכת, הא לא היה אורכן עשר? אלא על ידי נס, האריכו הבדים עד שהיו דוחקין ובולטין, ונראין כשני דדי אשה, לחיבתן של ישראל.

כנראה, זו הסיבה לכך שבקודש הקודשים מונחים שמן המשחה (שלא כלה בדרך נס, כמבואר בכריתות ה ע"ב),⁷ מטה אהרון שפרח בדרך נס וצנצנת המן – שלושה דברים שמחברים בין העולם הזה לבין העולם העליון.

7. "אמר לו רבי יהודה וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו, תחלתו לא היה אלא י"ב לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, ובו נמשחו

הרבי מליובאוויטש (לקוטי שיחות כרך ג' עמ' 902) שואל למה הקב"ה מצווה על בית מקדש עשוי מחומרים גשמיים, ובמקום מוגבל. למה קושר הקב"ה את מקום משכנו הבלתי מוגבל בדברים גשמיים ובמקום גשמי? ומבאר זאת כך: גם לדבר איסופי ובלתי מוגבל יש חיסרון – הוא אינו יכול להיות מוגבל! הים הגדול, שמוגדר בהלכה כ"מים שאין להם סוף", אינו יכול להצטמצם ולהיכנס לתוך כוס אחת. כאן מתגלה גדולתו האמיתית של ה', שלא חלות עליו שום הגבלות: לא מגבלותיו של המוגבל ולא מגבלותיו של ה'בלי גבול'. הוא למעלה מכל המושגים של זמן ומקום, והוא יכול לצמצם את עצמו למקום מסוים. בבית המקדש נוצר החיבור בין הגבול ובין ה'בלי גבול', למקדש ולכלים יש מדות מדויקות ועם זאת 'מקום ארון אינו מן המידה'. חיבור שיכול להיעשות רק על ידי עצמותו יתברך.⁸

2. הקודש

בקודש הקודשים הנס היה במרחב המקום. הארון לא תופס מקום. בקודש מציאות ונוכחות הכלים התנהלה בצורה טבעית והניסים שהיו שם הם **במרחב הזמן**.

בקודש יש שני כלים להשראת השכינה: שולחן לחם הפנים והמנורה. (אמנם גם מזבח הזהב היה בקודש. אך, מטרתו היא שונה, כך מסביר הספורנו (שמות ל, א) את העובדה שהציווי על הכנת המזבח הזהב לא נמצא בפרשת תרומה אלא בסוף פרשת תצוה. ואכן, מקומו חיצוני לשולחן ולמנורה). גם בשולחן וגם במנורה היו ניסים שבטאו את העובדה שהזמן לא משפיע שם בצורה מלאה. לחם הפנים היה נאפה שמונה ימים לפני אכילתו, והיה נשאר טרי (יומא כא ע"א). בנר המערבי של המנורה, היה מתרחש נס יומי השמן שבו בער יותר זמן מאשר בדרך הטבע היה אמור לדלוך (שבת כב ע"ב).

ניסים אלו אינם באותה דרגה כמו ניסי קודש הקודשים, ויש בהם תועלת כלשהיא לכהנים – הם אוכלים לחם טרי והנר המערבי צורך פחות שמן. הם גם מופנים החוצה כולם רואים ויודעים ששכינה שורה בישראל.

---

8. כהנים גדולים ומלכים, וכולו קיים לעתיד לבא, שנאמר: שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה בנימטריא י"ב לוגין הויין". ועיין במעלין בקודש ל"ט, שם הרחבתי בנושא זה. אמנם כל מה שכתבנו כאן הוא מעבר לחוקי הטבע והתפיסה האנושית, אבל כן ניתן למצוא בעולם שלנו משהו מעין זה. לפי תורת היחסות גוף בעל מסה אדירה יש לו כח משיכה גדול מאוד ולכן הוא קורס לתוך עצמו ובלוע כל מה שמגיע לקרבתו, כולל קרני אור שמגיעים אליו. כך הוא יוצר מה שמכונה: "חור שחור" בלתי נראה ומעקם את המרחב שסביבו. ארון הברית שבאופן טבעי שוקל מעל 3 טון והכהנים לא יכולים להרים אותו באמצעות הבדים. ואם הוא מקפל בתוכו את לחות הברית ואת התורה וניתן לומר שהמסה של הארון היא אינסופית ולכן אינו תופס מקום ולא ניתן בכלל להרים אותו וכל נשיאה שלו היא נס ולכן הוא גם נושא את נושאי.

3. מחוץ להיכל

העזרה מיועדת להקרבת הקרבנות – לעבודת האדם. עבודת האדם חייבת להיעשות באופן טבעי, כמו כל פעולה של מצווה שאם תיעשה בדרך נס האדם לא קיים את המצווה. ולכן הניסים בעזרה הם רק למניעת תקלות והפרעות לעבודה כיוון שבדרך הטבע יש הפרעות רבות ליכולת של האדם לבצע פעולות לאורך שנים ללא תקלות: לא הסריח בשר הקדש מעולם, לא כבו גשמים אש של עצי המערכה, לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. או למניעת נזקים וקשיים: לא הפילה אשה מריח בשר הקדש, עומדים צפופים ומשתחיים רווחים וכד'.

הניסים שבעזרה נמשכו גם לירושלים. "ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים", "ולא התליע בשר הקדש בירושלים מעולם", "ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם" ועוד. יתר על כן, היו ניסים שהורגשו ביריחו (משנה תמיד ג, ח):

מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח. מיריחו היו שומעין קול המגריפה. מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור. מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז. מיריחו היו שומעין קול החליל. מיריחו היו שומעין קול הצלצל. מיריחו היו שומעין קול השיר. מיריחו היו שומעים קול השופר. ויש אומרים אף קול של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים. מיריחו היו מריחים ריח פטום הקטרת.

הראב"ד (תמיד שם) מסביר שדברים אלו נשמעו דווקא ביריחו:

מעשה ניסים היו, מפני שיריחו הייתה כמו ירושלים, מפני שהיא הייתה תחילת כיבוש ארץ ישראל וכמו שתרומת דגן צריך לתרום כך נתרמה ארץ ישראל עצמה. ובשביל כך התרימה יהושע להיות קודש. לפיכך היא כמו ירושלים והיו נשמעו בה כל הנך דקתני, כדי שירגישו בני האדם שביריחו יש כמו כן קצת קדושה כמו ירושלים.

ד. תקופות שונות בזמן המקדש

ניסים מחוץ למקדש מתרחשים כאשר יש מציאות זמנית מיוחדת המצריכה חריגה מדרך הטבע. כאשר המצרים רודפים אחרי עם ישראל, כשעם ישראל נודד במדבר סיני וכד' או כאשר מקרים מסוימים עומדים לפני הנביאים או גדולי החסידים נעשה נס להצלת אדם מסוים. לעומתם, הניסים במקדש הם **תלויי מקום**. יש מקום שמתנהל גם שלא בדרך הטבע באופן קבוע – ביתו של ה'. אך גם שם, מציאות מיוחדת זו אינה מתרחשת תמיד, אלא תלויה ברמת השראת השכינה. בית המקדש מותאם למציאות הרוחנית של עם ישראל. ובכל תקופה נבנה מקדש בתבנית שונה כפי שהורה הנביא באותו זמן. משכן המדבר, משכן

שילה, בית ראשון, בית שני ומקדש יחזקאל. רמת השראת השכינה שונה בכל תקופה ואחד הביטויים לכך הוא הניסים במקדש (וראה עוד ספורנו דברים כח, ב).

1. תקופת הבית השני

בבית שני לא היו ארון וכרובים, וממילא הניסים שמקום ארון אינו מן המידה וכרובים בנס היו עומדים והארכת בדי הארון לא התרחשו. נס נוסף שנראה שלא התרחש בבית שני מוזכר בגמרא (יומא לט ע"ב) :

דאמר רב הושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירות בזמניהן, וכיון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן, שנאמר ירעש כלבנון פריו, ומהן היתה פרנסה לכהונה. וכיון שנכנסו גוים להיכל – יבשו, שנאמר ופרח לבנון אמלל, ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירה לנו.

חז"ל מוסרים לנו על מספר הבדלים בין בית ראשון לשני. בבית שני לא שרתה שכינה, הארון שנגנז ע"י יאשיהו לא חזר למקומו בקודש הקודשים, האש לא היתה מסייעת לשרוף את הקרבנות ופסקה הנבואה (יומא כא ע"ב) :

אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים.

העובדה שבבית שני לא שרתה השכינה באותו מדה כמו בבית ראשון (על הסיבות לכך, ראו יומא ט ע"ב), מבארת את דברי רבי יוסי בי רבי בון בירושלמי (יומא א, ד), שמסביר את תיאור המשנה להימנעות הכוהן הגדול מלאכול דברים המביאים לידי קרי לקראת יום הכיפורים, למרות שאחד מהניסים בבית המקדש שלא ארע קרי לכוהן גדול ביום כיפור: "ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן? א"ר יוסי בי רבי בון: כאן בראשון וכאן בשני". רבינו יהונתן מלוניל (על הרי"ף יומא לח ע"א) לא תולה את העדר הניסים בבית שני ברמת השראת השכינה, אלא במדת צדקותם של הכוהנים הגדולים. הוא עונה על השאלה, מדוע היה צורך במומחיות של בית גרמו כדי שלחם הפנים לא יתעפש והרי לחם הפנים היה נשאר טרי בדרך נס? ואומר שהנס היה רק בבית ראשון ובתחילת הבית שני, כל עוד היו שם כוהני צדק.

גם בעל התוספות חדשים (דמאי א, א) הולך בשיטה זו, וכותב שבזמן הבית השני הכוהנים הגדולים היו רשעים ולכן לא היו זכאים לכך שלא יארע להם קרי. ובזמן הבית הראשון אכן לא אירע קרי לכוהנים הגדולים והם לא היו צריכים לעשות מעשים כדי להמנע מכך, אלא העם סמכו על הנס.

התשב"ץ (ח"ג סי' ל"ז) מביא דברי השואל שגם הוא תולה את הניסים ברשעתם של הכוהנים הגדולים. התשב"ץ דוחה זאת וכותב שהכוהנים הגדולים הרשעים שבזמן הבית

השני מתו בזמן קצר, וברוב ימי הבית השני היו כוהנים גדולים צדיקים וראויים לנס. הסברו לירושלמי הוא שלא רצו לסמוך על הנס, אבל הנס היה קיים. את ההבדלים בין בית ראשון לשני המוזכרים בגמרא ביומא כ"א הנ"ל, הוא מסביר כחסרון כבוד לבית.

במקום נוסף בגמרא (זבחים סא ע"ב), רב יוסף אומר שבבית ראשון היתה אש משמיים שסייעה בשריפת הקרבנות ואילו בזמן הבית השני הקטרת הקרבנות התרחשה בדרך הטבע. במשנה במידות כתוב שבראש ההיכל היה 'כלה עורב' מכדי שעופות לא יעמדו שם. התוספות (ערכין ו ע"א ד"ה כגון) מביאים בשם הערוך, שבזמן הבית הראשון לא היה צורך בזה כיוון שהעופות יראו מקדושת הבית ולא עמדו עליו.

2. חלוקה בתוך זמן הבית שני

הבדל רוחני היה לא רק בין בית המקדש הראשון לשני אלא גם בתקופות שונות בזמן הבית השני. חז"ל מלמדים אותנו על שני זמנים שבהם הייתה ירידה רוחנית: אחרי ימי שמעון הצדיק, ובארבעים שנים האחרונות. שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה, וחי כנראה בסוף התקופה הפרסית ובתחילת שלטון היוונים בא"י בזמנו של אלכסנדר מוקדון. נראה שמותו היווה נקודת מפנה במעמדו של המקדש וממילא בניסים שהתרחשו בו.

בתוספתא (סוטה יג, ז) מצינו שנס הנר המערבי ונס התגברות האש ונס הברכה שבלחם הפנים פסקו עם מותו של שמעון הצדיק:

כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים – היה נר מערבי תדיר. משמת – הלכו ומצאוהו שכבה; מיכן ואילך, מוצאין אותו פעמים כבה פעמים דולק.

כל זמן שהיה שמעון קיים – היתה מערכה תדירה, כשמסדרין אותה כשחרית היתה מתגברת והולכת כל היום כולו, והיו מקריבין עליה תמידין ומוספין ונסכיהן, ולא היו מוסיפין עליה אלא שני גיזורי עצים עם תמיד של בין הערביים, כדי לקיים מצות עצים בלבד, שנאמר: 'ובער עליה הכהן'. משמת שמעון הצדיק – תשש כחה של מערכה, כשמסדרין אותה בשחרית לא היו נמנעין מלהוסיף עליה עצים כל היום כולו.

כל זמן שהיה שמעון קיים – ברכה נכנסת בשתי הלחם ובלחם הפנים, שתי הלחם מתחלקות בעצרת לכהנים, ולחם הפנים ברגל לכל המשמרות, לאנשי משמר יש מהן שאוכלין ושובעין ויש מהן שאוכלין ומותירין, ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כזית. משמת שמעון הצדיק – לא היתה ברכה נכנסת לא בשתי הלחם ולא בלחם הפנים. הצנועין מושכין ידיהם והגרגרנין חולקין ביניהן, ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כפול.

3. ארבעים שנה לפני החורבן

התהליכים שהביאו לחורבן הבית הראשון היו הדרגתיים. יאשיהו גנז את הארון, ומובא בפסיקתא זוטרתא – לקח טוב (הקדמה למגילת איכה) שמגילת איכה נכתבה בשנה

הרביעית ליהויקים (כשמונה עשרה שנים לפני החורבן), וכן כתב האברבנאל (ירמיה ל"ו). מתקופה זו הנבואות יותר קשות ופחות מדברות על אפשרות של חזרה בתשובה.

נראה שגם בבית שני ארבעים השנים האחרונים של הבית המציאות הרוחנית הייתה יותר קשה, כמתואר בגמרא (יומא לט ע"ב):

תנו רבנן: ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהורית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.

נראה שכמו שבשלהי הבית הראשון המקדש איבד את מעלתו הגבוהה. כך ארבעים השנים האחרונות של ימי הבית השני כבר לא אירעו ניסים כיוון ש'סופך עתיד ליחרב'. ולכן הגורל לא עולה בימין ולשון של זהורית לא מלבין. אמנם, שני ניסים אלו אינם מעידים על שאר הניסים כיוון שהם מכוונים ישירות למצב הרוחני של עם ישראל לשון הזהורית מלבין כאשר ה' מכפר על חטאי העם וגם הגורל העולה בימין הוא סימן טוב. באותו זמן, גם הסנהדרין גלתה וישבה בחנויות (שבת טו ע"א) בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קנז) כותב שבשלב זה ועוד לפניו, כבר התענו כל ד' צומות.⁹

4. אות משמיים בזמן חנוכת המקדש

מלבד ההתאמה בין הניסים לזמן שבו הייתה יותר השראת שכינה, היו זמנים מיוחדים שהיה בהם גילויים שמימיים – ראשית הבית. אין משמעות לבניין בית לה', בלי שה' רוצה לשכון בו. לשם כך, אנו זקוקים לאות משמיים. הפעם הראשונה שאנו רואים זאת היא בעת הקמת המשכן במדבר. עד אז לא הייתה השראת שכינה בבית אנושי. ה' ירד על הר סיני, אבל עם ישראל לא הכין את הר סיני לכך. בסיום הקמת המשכן והקרבת קרבנות המילואים, עם ישראל מצפה למענה אלוהי שה' רוצה את מעשי דינו. רש"י במקום מתאר זאת: "לפי שכל שבעת ימי המלואים, שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו, כל הטורח שטרחנו, שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל". המענה האלוהי בא באש שירדת משמיים ואוכלת את קרבנותיהם (ויקרא ט, כד): "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העלה ואת החלבים וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם".

בזמן בניין בית המקדש הראשון שוב היה עם ישראל זקוק לאות משמיים שנרצו מעשי ידיו, ואכן בפסוק (דהי"ב ז, א-ג) מתוארת ירידת אש מהשמיים עם תום תפילת שלמה

9. יוספוס פלביוס שראה במו עיניו את עבודת המקדש אינו מתאר ניסים במקדש. סביר שאם היה רואה ניסים לא היה נמנע מלהזכרם.

בחנוכת הבית: "ככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית", דבר שגרם לכל העם להשתחוות ולהודות לה'. מלבד האש משמים, מלמד הזוהר (בראשית עד ע"א) שגם במשכן וגם בבית המקדש הראשון היה סיוע משמיים לאומנים.

התנ"ך אינו מתאר את בניין הבית השני בזמן בניינו, אלא שנים אחר כך, עזרא מספר על חנוכת המקדש.¹⁰ ואין שם רמז לאות כלשהו משמיים. אולם, חז"ל מספרים לנו על התערבות משמיים בראשית ימי הבית. הברייתא שמובאת ביומא כ"א ע"ב אומרת שגם בבית שני הייתה אש משמיים, אלא שהיא הייתה רבוצה ככלב, ולא סייעה לשרוף את הקרבנות.

במקום נוסף (סנהדרין סד ע"א), הגמרא מספרת על מקרה שבו יצא גור של אש מבית קודשי הקודשים שביטא את ביטול יצר העבודה זרה. אמנם. זה נס, אבל במגמה הפוכה שבה האש כביכול עולה לשמיים ומעידה על ירידת המדרגה של הבית השני, שלא היה בו יצר עבודה זרה אבל גם לא יצר גדול לעבודת ה'. הגמרא (זבחים סב ע"א) מתארת את זיהוי מקום המזבח בבניין בית שני באמצעות רוח הקודש.

במהלך השתלטות היוונים על המקדש, בתקופה שקדמה לנס חנוכה, הם לא חזריבו את המקדש, וממילא לא היה צריך לבנותו מחדש, אך הם ביטלו את עבודת המקדש לשלוש שנים ושקצו את אבני המזבח והיה צריך לבנותו מחדש ולחנוך אותו, ומכאן המקור לשם 'חנוכה'. אמנם, הנס באותו זמן היה במנורה ולא במזבח. השפת אמת (חנוכה תרנ"א)¹¹ אומר שהמשמעות של נס חנוכה היא אותה משמעות כמו השראת השכינה במשכן ובבית ראשון ושני. בדברי השפת אמת יש תשובה לשאלה שהעסיקה אחרונים רבים – מדוע היה צריך את נס פח השמן הרי טומאה הותרה בציבור? חלק מהאחרונים (פני יהושע שבת כא ע"ב, ועוד) ענו תשובה דומה, בלא להתייחס לצורך בנס לחנוכת המקדש, וכתבו שה' עשה את הנס כדי להראות את חיבתו לעם ישראל.

10. יתכן שהעובדה שהתנ"ך לא מספר על בניין הבית בשעתו מבטאת את המציאות הקשה של הסתלקות הנבואה, ביטול המלוכה וסילוק השכינה מבית המקדש. גם חז"ל ייחסו את מעשי זרובבל לעזרא כמו בשבועות דף טז עמוד א רב הונא אמר: בכל אלו תנן, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד; רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנן, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש. בגמרא לעיתים כשכתוב 'עזרא' הכוונה לתקופה ולאוו דווקא לאיש עזרא.

11. לשון השפת אמת: "גם נראה כי אז נתחנך הבית ממש ע"י הנס כי כל השראת השכינה במשכן ובית ראשון ושני הי' ע"י נס הורדת אש מן השמיים. ובשני ג"כ ויזעקו בקול גדול כמ"ש בפסוק ובדברי חז"ל. אכן ע"י הרשעים נסתלק הקדושה כמ"ש ובאו בה פרוצים וחללוה. לכן היה צריך להתחנך מחדש ע"י הנס. וע"ז אומרים ואח"כ באו בניך כו', ופינו וטהרו כו', שחזר להיות חל עליו שמו יתברך".

טרם זכינו להשראת השכינה בבית השלישי, אבל נראה ממקורות רבים שהבית השלישי יהיה בדרגה עליונה ויהיה קיים לעולם. ולכן מסתבר שדבר זה יבוא לידי ביטוי באותות משמיים. רמז לכך יש במדרשים הסוברים שהבית השלישי ירד מן השמיים (ילקוט שמעוני תהילים, רמז תתמא; ועוד).

ה. גישות שונות בשאלה: באיזו מידה הניסים חורגים מדרך הטבע?

במהלך הדורות, היו גישות שונות בעניין המופתים באופן כללי. היו שהאדירו את המופתים והיו שהמעיתו בערכם. בגמרא (שבת נג ע"ב) נאמר:

תנו רבנן: מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו. אמר רב יוסף: בא וראה כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה! אמר לו אביי: אדרבה, כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית.

רב יוסף רואה בנס דבר המעיד על גדולת האדם שנעשה לו נס ואילו אביי רואה בעיה בצורך לשנות סדרי בראשית. גם בדורות האחרונים, יש שהדגישו את המופתים וראו בכך עדות לגדולת בעלי המופתים, ויש שנמנעו מעיסוק בנושא זה.

גם בעניין הניסים שנעשו במקדש, יש שהדגישו את החריגה מחוקי הטבע ויש שניסו להסביר לפחות חלק מהניסים בדרך הטבע. המקור העקרי לניסים במקדש הוא המשנה באבות (פ"ה מ"ה) למשנה זו יש ברייתא מקבילה באבות דרבי נתן. בידינו שני נוסחים לאבות דרבי נתן.¹² יש הבדל משמעותי בין תיאור הניסים במשנה לבין תיאורם באבות דרבי נתן.

במשנה באבות כתוב שהיו עשרה ניסים, אבל בחינה שלהם מראה שרובם יכולים להיות בלי חריגה מחוקי הטבע, והמשנה אינה מנסה להבליט את החריגה מחוקי הטבע. לעומת זאת, ברשימות המקבילות באבות דרבי נתן בשתי הנוסחאות יש דגש רב על החריגה מדרך הטבע.

במשנה כתוב: ולא נראה זבוב בבית המטבחים, דבר היכול להיות בדרך הטבע אם שומרים היטב על הניקיון, במשנה גם לא מבואר שזה לא קרה אף פעם אלא בדרך כלל כך היה. ואילו באבות דרבי נתן בנוסחה א' נוספה המילה 'לעולם'. בנוסח ב' נוסף על כך שגם שרץ לא נמצא, וגם לא עבר עוף על גביו, דבר שכמובן מגדיל את הנס. 'לא הפילה אשה

---

12. לאבות דרבי נתן שתי נוסחאות: ולשתיהן אין כתבי יד מהימנים, והן פורסמו על סמך מקורות שונים וחלקיים ששרדו. במהדורות התלמוד פורסם אבות דרבי נתן בין המסכתות הקטנות. בשנת תרמ"ז פרסם ש"ז שכטר מהדורה מדעית של אבות דרבי נתן, כאשר את הנוסח המופיע בדפוסי התלמוד קרא נוסח א', ובמקביל לו פרסם נוסח חדש, שהיה בלתי ידוע עד זמנו, שקרא לו נוסח ב'.

מריח בשר הקודש ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים'. דברים אילו יכולים להיות גם בלא נס גלוי, אם זה נובע מזהירות יתירה. באבות דרבי נתן נוספה המילה 'מעולם', שמאדירה את הנס. 'לא נצחה הרוח את עמוד הענן'. מדת החרیגה מחוקי הטבע תלויה בשאלה מה פירוש 'נצחה הרוח'? האם העשן כלל לא זז, או שרק לא התפזר? יש לזכור שמקום המזבח מוגן בחומות העזרה והאולם. באבות דרבי נתן כתוב שעשן המערכה היתמר בקווי ישר, ועשן הקטורת הגיע לקודש הקודשים. 'עומדים צפופים ומשתחווים רווחים' - במשנה ניתן להסביר זאת מצד הנכונות להצטופף אבל באבות דרבי נתן כתוב שגם נוצרו רווחים בין האנשים, דבר שלא ייתכן ללא שינוי חוקי הטבע.

במשנה באבות ובאבות דרבי נתן מדובר על אותם ניסים בשינויים קלים. ואילו בגמרא (יומא כא ע"א) מוזכרים ניסים שהם חריגה מוחלטת מכל המוכר לנו: כלי חרס, קרבי העופות ודשן מזבח הקטורת והמנורה היו נבלעים ונעלמים בקרקע העזרה. ארון וכרובים לא תופסים מקום במרחב, לחם הפנים נשאר טרי שמונה ימים, מגדים של זהב המוציאים פירות, אש שיורדת משמיים וכשעשן המערכה היה נוטה אחרי סכות לצפון הייתה אותה שנה מבורכת בגשמים וכשהיה נוטה לדרום השנה הייתה מעוטת גשמים. ניסים אלו חורגים באופן בולט מחוקי הטבע.

ישנו נס אחד שמוזכר רק בירושלמי (סוכה ה, ב), ונוגע לאופן שבו עמדו המנורות שהאירו את שמחת בית השואבה. לדעת הבבלי (סוכה נב ע"ב), גובהן היה רק 50 אמות, וממילא לא הוצרכו לנס. לעומת זאת, בירושלמי מובא:

ומנורות של זהב היו שם. בר קפרא אמר וגובהן מאה אמה והא תני כל דתלי מאה אמין בעי בסיס תלתין ותלת. סולמא מיכא תלתין ותלת וסולמא מיכא תלתין ותלת. והתני כל העזרה לא היתה אלא אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש. אשכח תני מקומן מעשה ניסים היו.

1. רמב"ם

הרמב"ם (בפירושו למשנה באבות) מסביר בדרך הטבע את הנס 'עומדים צפופים ומשתחווים רווחים': האנשים לא לחצו את חבריהם, בגלל מורא מקדש שבלבבם. גם את נס עשן המזבח הוא מסביר באופן פשוט: "שהיה האוויר נח".

כבר ידעת שהמזבח באמצע העזרה, ואנו עתידים לבאר זה במקומו, והוא גלוי לשמיים, ועם זה לא היה הגשם מככה אשו. ולא פיזרה הרוח עמוד העשן העולה מן הקרבנות, אלא בעת ההקרבה היה האוויר נח. והיו עומדים בעזרה אחד בצד אחר, ובעת ההשתחוויה לא אירע להם דוחק, ולא לחצו קצתם את קצתם, לרוב מוראם במקום ההוא.

הרמב"ם נאמן בזה לשיטתו במקומות רבים, שיטה שאותה הוא ביאר בהרחבה באיגרת תחיית המתים, שם כתב שההמון רואים את התורה והשכל כדברים סותרים, וכל דבר

שאינו מובן בשכל – גם בעבר וגם בעתיד, הוא מופת בעינייהם. דעת הרמב"ם היא שיש לקרב את התורה אל השכל, ולכן הוא הסביר את הדברים בדרך הטבע, ונקט שרק דבר שאינו אפשרי כלל בדרך הטבע, יש לייחסו למופת. וכך כתב:

השתדלותנו, והשתדלות כל איש מהיחידים – חלוף השתדלות ההמון, שהמון אנשי התורה, הנאהב שבדברים להם והערב לסכלותם, ששימו התורה והשכל שני קצוות סותרים, ויוציאו כל דבר נבדל ומופרש מן המושכל, ויאמרו שהוא מופת, ויברחו מהיות דבר על מנהג הטבע – לא במה שיסופר ממה שעבר, ולא במה שיראה מזמן העומד, ולא במה שיאמר שיארע לעתיד. ואנחנו נשתדל לקבץ בין התורה והמושכל, וננהיג הדברים על סדר טבעי אפשר בכל זה, אלא מה שהתבאר בו שהוא מופת ולא יתכן לפרש כלל, אז נצטרך לומר שהוא מופת.

2. רשב"ץ

רוב הראשונים והאחרונים נוקטים שיטה שונה מהרמב"ם, והם העדיפו לפרש את הניסים במקדש כחורגים מדרך הטבע כיוון שהמשנה קוראת להם ניסים. חלקם התייחסו לדעת הרמב"ם והסייגו ממנה. כך כתב הרשב"ץ (מגן אבות על מסכת אבות שם):

עומדים צפופים ומשתחיים רווחים... וזה היה נס גדול, מפני שהיתה השכינה שם, שכל מקום שיש בו גילוי שכינה, מועט מחזיק המרובה... ואמרו בגמרא שבשעת השתחוויה, לא היו נמשכין בית הכפרת, אלא כולן באין למזרח העזרה ומשתחיים לפני ההיכל ובריות, שהנס היה כל כך גדול שלא היו צריכין להמשך אחורי בית הכפרת. ורבינו משה ז"ל כתב, כי מפני היראה לוחצים זה את זה, ולא ישר בעינינו זה הפירוש, שאין זה נס.

לא הפילה אשה מריח בשר הקדש.... זה היה נס תדיר בכל עת ובכל שעה, והיה גדול מאד... ולא נראה זכור בבית המטבחים... והיה נס גדול שלא נראה שם זכור, והיה נס, שאפילו בבשר שאינו מסריח מתכנסים עליו זכובים.

ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה, זה היה נס גדול שהמזבח היה בעזרה, כמו שהיה בחצר המשכן, והוא מקום מגולה, כמו שנזכר במסכת מדות [פ"ג], ואפילו רבו הגשמים על האש לא היו מכבים אותה, דומה לנס אליהו זכור לטוב, שנאמר 'ואת המים אשר בתעלה לחכה' [מלכים א יח]. וזה הנס היה מפני קדושת המזבח.

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן לא גברה הרוח ואפילו רוח סערה שהיא מצויה, לנצח העמוד של עשן שלא יהא מתמר ועולה כתמרות עשן בדקל ובעמוד, זה היה נס גדול מפני קדושת הקרבנות.

3. רבי משה אלמושנינו

גם רבי משה אלמושנינו (בפירושו פרקי משה על אבות שם) מסתייג מדעת הרמב"ם וכותב שהניסים מנוגדים לחוקי הטבע. והוא ממשיך לבאר את כל הניסים בלא התאמה לחוקי

הטבע: והוא מסכם: "ונתבאר למבין, היותם כולם הפך הטבע, אשר בהם תגלה ותראה יכולתו יתברך, והיותו עושה נפלאות לבדו, נגד הטבע הפרטי, לתת שכר טוב לאוהביו ולשומרי מצוותיו לאלף דור".

4. רש"י

בפירושו למשנה הנ"ל באבות, רש"י מדגיש את גודל הניסים, וכותב שהאיברים היו מצויים במשך כמה ימים על המזבח ובנס לא הסריחו. מכך שלא היו זבובים בבית המטבחיים, רש"י לומד שהשכינה שרתה שם. על כך שלא היה פסול בעומר, כותב רש"י שזה נס גדול. ואת נס הצפיפות, הוא מבאר כמו הברייתא באבות דרבי נתן, שנוצרו רווחים של ארבע אמות בין אחד לשני שזה וודאי נס גמור, ולא תוצאה של התנהגות אנושית כפי שכתב הרמב"ם.

5. הרשב"א

גם הרשב"א (שו"ת א, נב) מאדיר את גודל הניסים, וכותב שגם נס פשוט לכאורה, שלא היה פסול בעומר, הוא נס גדול מאוד, משום שיש דברים רבים שפוסלים את העומר, וסביר מאוד שאחד מהם יקרה. וכאשר שום מקרה כזה אינו קורה לעולם, זהו נס גדול מאוד.

הרבה פסולין יש לו ואם באתי לכתוב כלן יארך הענין. אלא הריני כותב לך קצר... ויש לך נס גדול מזה? שלא יארע אחד מכל אלו לעולם. ושלא יהא הקומץ יתר מעט או חסר מעט. ושלא יהא שום גרגיר מעורב בו לעולם. אין פלא ואין נס גדול מזה שיהיה כן לעולמים.

6. רבי מתתיה היצהרי

רבי מתתיה היצהרי מחלק את הניסים במשנה לארבע קבוצות:

א. מצב שאינו נס כלל, אלא הצלחה שנובעת מהוראת ההשגחה. בכלל זה: לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, ולא ארע קרי לכוהן גדול ביום הכיפורים. מכיוון שדברים אלו תלויים בזריזות הכוהנים ובטהרתם, ומכיוון שהם נוגעים לכלל ישראל ומביאים להם ברכה – סייעה ההשגחה להצליח בכך ללא מכשול. כך מוסבר גם הנס שלא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים – אנשי ירושלים היו חכמים ומקבלים אורחים בסבר פנים יפות.

ב. נס שאינו גמור, מכיוון שהוא מתרחש בטבעיות, והחידוש במקדש הוא שהדבר התמיד בדורות שונים ובתנאים משתנים. בכלל זה: שלא הפילה אשה, שלא הסריח בשר הקודש, שלא נראה זבוב בבית המטבחיים.

ג. נס גמור כנגד הטבע, אלא שאינו מורגש. בכלל זה: לא כיבו גשמים אש המערכה, ולא ניצחה הרוח את עמוד העשן. שני אלו היו ניסים גמורים כנגד הטבע, אבל לא היו ניכרים, כיוון שעשן המערכה כן היה נוטה לכיוונים שונים, כמתואר בגמרא (יומא כא

ע"ב), שאמנם העשן נטה לכיוונים שונים, אבל הוא לא התפזר, והרואים לא הבחינו שיש בכך נס. וכן שלא כיבו גשמים את אש המערכה, בעיני הרואים זה היה מקרי.

ד. נס גמור ומורגש. בכלל זה: עומדים צפופים ומשתחוים רווחים – דבר שלא יתכן בשום אופן בדרך הטבע, ולא הזיק נחש ועקרב, שאפילו כשנשכו לא הזיקו.

ו. ניסים שיש בהם צורך לעבודת המקדש

עבודת הקרבנות הייתה בדרך הטבע. כמו כל מצווה המוטלת על האדם שאנו חייבים לקיים אותה בעצמנו ללא סיוע ממרום, כך כל עבודות המקדש חייבות להיעשות בידי אדם. מחוץ למקדש, אפשר לקיים את המצוות ללא התערבות משמיים וכשיש מצב מקרי שזה לא אפשרי – אונס רחמנא פטריה. לעומת זאת, בבית המקדש, הקב"ה יצר מציאות שבה יש דברים שלא ניתן לקיימם באופן ציבורי בדרך הטבע והניסים נצרכים כדי לקיים את עבודת המקדש הסדירה, זה עולה בקנה אחד עם דברי המהר"ל שהובאו לעיל, שהניסים מחויבים בבית המקדש.

גודל העזרה: שטח העזרה הוא 187 על 135 אמות, הכוללים את ההיכל (100 על 100) והמזבח (32 על 32). השטח הפנוי הוא כשלושה וחצי דונם. שטח עזרת ישראל, שהיא המקום העקרי לבאים אל הקודש הוא 135 על 11 אמות, שהם כשליש דונם (פחות משטח של מגרש סטנדרטי של בית פרטי). אמנם בשעת הצורך, מותר לזרים להיכנס לעזרת כוהנים, אך גם כל העזרה קטנה מהכיל את העם בשלושת הרגלים, שבהם כל זכר חייב לעלות לרגל ולהיכנס לעזרה עם קרבנות החג, וביום הכיפורים שעבודת כוהן גדול כיפרה על כולם והציבור רצה להיות נוכח בעזרה בשעת העבודה. גם בימים רגילים, באים רבים להקריב קרבנות. ולכן המשנה מעידה על ניסים שאפשרו זאת. גודל העזרה, המצווה לעלות לרגל וההבטחה שעם ישראל ירבו כחול אשר על שפת הים – מחייבים ניסים שיאפשרו קיום מצוות עליה לרגל.

שריפת הקרבנות: שטח המערכה המיועד להקטרת הקרבנות על המזבח הוא 24 על 24 אמות, בשטח זה נמצאים מערכה שממנה לוקחים גחלים למזבח הקטורת ומערכה לקיום האש ותפוח עם ערמת אפר. ורק השטח הנשאר מיועד לשריפת הקרבנות (להערכת פחות ממאה מ"ר). בשטח זה במרחק בטוח מהאש הולכים הכוהנים המהפכים בצנורא את הבשר כדי שיתעכל מהר. על המזבח מוקטרים עולות בהמה: פרים, אילים, כבשים ועיזים, עולות העוף אימורי שאר הקרבנות ומנחות. ננסה לבחון האם בשטח ובזמן הנתון אפשר בדרך הטבע להפוך את בשר הקרבנות לאפר כנדרש. בניסוי שערכו הרב עזריה אריאל ופרופ' זהר עמר לקראת הכנת אפר פרה אדומה, הם שרפו פרה אחת. הזמן שארך עד הפיכתה לאפר

היה תשע שעות, כמות העצים הדרושה הייתה כ-1.4 טון.¹³ בשרפת פר לעולה, מחד גיסא אין צורך להגיע לאפר דק, והבהמה מנותחת לפני שהיא מוקטרת על המזבח, אבל מאידך גיסא, שורפים הרבה בהמות יחד, והבשר צריך טיפול מתמיד של היפוך בצינורא. בשלושת הרגלים, מקטירים על המזבח את קרבנות הציבור, למשל ביום הראשון של חול המועד סוכות, קרבנות 30 עולות ציבור: 2 כבשים לתמיד. וקורבן המוסף הוא: 12 פרים 2 אילים ו 14 כבשים. עולות אלו כמעט ואינן משאירות מקום וזמן על המזבח לקרבנות היחיד. ברגל מצווה כל זכר להביא עולת ראייה (אמנם, אפשר להסתפק בעולת העוף לדעת הרמב"ם, אבל ראשונים אחרים מצריכים דווקא בהמה. אני מניח שגם אם נפסוק שניתן להסתפק בעולת העוף, רבים ירצו להדר בבהמה). יולדות מביאות קורבן יולדת שכולל כבש לעולה, וכל זאת בנוסף לעולות הבאות בנדר או בנדבה.¹⁴ בדרך הטבע, לא ניתן לשרוף כל כך הרבה קרבנות על המזבח ביום אחד, ולכן נס התגברות האש הוא הכרחי לתפקוד רגיל של עבודת הקרבנות. הקב"ה ציווה על הבאת הרבה קרבנות במזבח קטן כדי שהאש שתאכל את הקרבנות תהיה אש משמים.

היעב"ץ בספרו לחם שמים (על מידות ג, ד) עומד על הצורך בנס בשריפת הקרבנות על המזבח מהיבט נוסף. המזבח עשוי מיציקה של אבנים, סיד, זפת וקונייא. וחייב להיות שלם ללא פגיעות, דבר שלא יתכן בגלל האש שיוקדת על המזבח ופעולות גירוף על המזבח: "דבר זר הוא שלא יפגם ויפסל תדיר. אם לא בדרך פליאה נשגבה".

ניתן לומר ששני הניסים האלו מאפשרים את עבודת המקדש ברוב עם בשני התפקידים העיקריים של המקדש: "מצות עשה לעשות בית לה', מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" (רמב"ם הל' בית הבחירה א, א). עבודת הקרבנות והעלייה לרגל. הנס המאפשר את העלייה לרגל על ידי כל ישראל, הוא הרחבת המקום והנס המאפשר את עבודת הקרבנות בריבוי קרבנות הוא מהירות השריפה של אש המזבח – קיצור הזמן.

ישנו קושי נוסף בעבודת המקדש שנובע מדרך העבודה במקדש, מאכל הכהנים והבגדים שהם לובשים בזמן העבודה. בעניין זה רק באבות דרבי נתן כתוב: "זכשהיו מרבים לאכול בשר הקדשים היו שותים את מי השילוח ומתעכל במיעיהן כדרך שהמזון מתעכל". ואילו במשנה (שקלים ה, א), לא רק שלא מסופר על ניסים, אלא משתמע שאכן המציאות יצרה מחלות שטופלו ע"י רופאים, שכן המשנה שם מונה בין הממונים במקדש ממונה על חולי המעיים. ובירושלמי (שקלים שם) נאמר: "ע"י שהיו הכהנים מהלכין יחיפים על הרצפה

13. ראה תחומין מ' עמ' 543.

14. הרוב הגדול של הדברים המוקטרים על המזבח הם עולות. בנוסף על כך מוקטרות גם מנחות. בחטאת, שלמים ואשם קרבים על המזבח רק האימורים: יותרת הכבד ושתי כליות שהם בשר, והחלבים שהם שומנים שבוערים היטב.

והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי המעים". הרמב"ם (הל' כלי המקדש ז, יד) השמיט שתית המים והוסיף את סיבת הקור הירושלמי ומיעוט הבגדים שעל גוף הכוהנים.¹⁵

אכן, זהו פלא גדול: המקדש וכליו מפוארים מאוד ("אין עניות במקום עשירות" – כתובות קו ע"ב), הכוהנים חייבים לאכול את בשר הקרבנות צלוי ובחרדל ("למשחה" לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים – חולין קלב ע"ב), ואילו את עבודתם מבצעים הכוהנים בדרך קשה המסכנת את בריאותם, הם עובדים יחפים בחורף הירושלמי תחת כיפת השמיים בקור, בגשם ובשלג כשאת גופם מכסה רק שכבת בגדים אחת.

בעל המעשי למלך (הל' כלי המקדש ז, יד) עמד על כך, ושאל למה היה צריך רופא ולמה לא נעשו ניסים לכוהנים? יש להוסיף ולשאול, למה הקב"ה ציוה שכוהנים ילכו יחפים ועם בגד אחד בלבד ויאכלו הרבה בשר בלי לשתות יין ויחלו? יתכן לומר שגם כאן רצון ה' שהתנהלות בנושא זה לא תהיה באופן טבעי לגמרי אלא בניסים. בגדי הכוהנים לא נועדו לחימום הגוף. התורה מצווה את הכוהנים (שמות כח, ב): "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת". הבגדים נועדו רק לכבוד, ולא לשום סיבה אחרת, כשהשכינה שורה במלואה, לכוהנים לא יהיה קר, והם לא יסבלו ממחלות. בסוף ימי הבית השני זה לא קרה, והיה צריך להעמיד רופאים וכאשר השכינה שורה בבית המקדש, הכוהנים אינם חולים, ולא קר להם בעת העבודה, ורק כשהסתלקה השכינה, נוצר צורך ברופאים. ייתכן ליישב את העניין בצורה שונה, אמנם היו ניסים שהיו גורמים לכוהנים לא לחלות אבל אסור לנו לסמוך על הנס. הכוהנים מתרפאים בדרך נס אבל חייבים להעמיד ממונה על החולים כי אסור לסמוך על הנס.¹⁶

ז. מקרים שבהם אין ניסים וההתנהלות טבעית

יש דברים במקדש שעלולים לגרום לתקלות, ולמרות זאת לא נזכר שהיה בהם נס.

---

15. המעשה רקח (שם) מסביר זאת בידע הרפואי של הרמב"ם ואומר שהרמב"ם התייחס לנושא מנקודת מבט של רופא. רבי אברהם פורטלאנו, שהיה גם הוא רופא, בוחן את הסוגיא לפי הידע הרפואי שלו. בספרו שלטי בגיבורים (פרק לו), הוא מוסיף כמה דברים, ותולה את המחלות גם בטבילות ובקידושי הרגילים בצונן, מיעוט הבגדים, אכילת בשר ואכילת מנחות מצה. הוא מוסיף וכותב שלממונה היו רופאים רבים תחת רשותו, ומשקים ומרקחות שונות.

16. באחרונים יש תירוצים שונים לשאלה זו: ה' רצה שיהיה לכהנים קצת יסורים להרבות שכרם. רק הכהנים שהתגאו או שלא התפללו על בני דורם, נהיו חולים. הרב שטיינמן (אילת השחר על פרשת צו) מקשה מדברי ר' חיים מוולוז'ין (רוח חיים אבות ג, ג), שכתב שבשר הקרבנות היה נבלע באיברים, ואם כן כיצד הזיקה אכילתו. הרב שטיינמן מתרץ שהבשר נבלע רק למי אוכל לשם שמים ולא למי שאכל כדי להשביע את עצמו. ויש מי שכתב שהכהנים מצטערים בהקרבת קרבנות שהם לכפרה, כדי שתהיה כפרה לישראל.

1. כלה עורב

העורבים שעלולים לעמוד בקצה גג המקדש ולטנף את העזרה לא סולקו באמצעות נס אלא באמצעים טכניים (משנה מידות ד, ו): "ואמה כלה עורב". לדעת רבינו שמעיה, חשיבות סילוק העורבים נבעה מהצורך למנוע לכלוך, ולדעת הרא"ש החשש הוא שמא העורבים יפילו טומאה לעזרה, שזה צורך העבודה. לעיל הובאו דברי הערוך המובא בתוספות, ולפיהם בבית ראשון סילוק העופות נעשה בדרך נס. וגם בבית ראשון, שלמה המלך עשה כלה עורב, מכיוון שחשש שלא תהיה בו קדושה, וכשראו שאכן שורה קדושה בבית – הסירו את הכלה עורב.

2. זהירות מכווייה בהקטרת קטורת

במשנה (תמיד לג ע"א) הובאה הנחיה שנמסרת לכל כוהן שמקטיר קטורת:

מי שזכה בקטרת - היה נוטל את הבזך מתוך הכף, ונותנו לאוהבו או לקרובו.
נתפזר ממנו לתוכו - נותנו לו בחפניו. ומלמדים אותו: הוי זהיר שמא תתחיל מפניך - שלא תכזה.

לא רק שלא נעשה נס, אלא הכוהנים הונחו להיזהר. וצריך לומר שהסיבה היא שאין כאן צורך גדול, שכן הכוהן יכול להיזהר בקלות. מעניין שלא שמענו הנחיה כזו על מזבח העולה. על המזבח הקטורת יש סך הכל שלושה קבים של גחלים, וקל מאוד להיזהר שלא להכות. לעומת זאת, על מזבח העולה בערה אש גדולה, והכוהנים עמדו על המזבח יחפים. ואולי, כפי שכתבנו לעיל זהירות של הכוהנים לא הייתה עוזרת וכדי לשרוף את כל הקרבנות היה צורך בסיוע אש משמיים.

3. הגנה מהנפילה מהסובב

הסובב שעליו הלכו הכוהנים סביב המזבח, היה ברוחב אמה בת חמישה טפחים ובגובה שש אמות. גג שגובהו קטן בהרבה מזה, חייב מעקה. לא מצינו שהיה בדבר נס או אזהרה מיוחדת. התפארת ישראל (יכין, מידות ג, ה) מציע מדעתו ששפת הסובב היתה גבוהה קצת כדי שהכוהנים לא יחליקו, אך אין לכך מקור, וגם לא נראה שהגבהה כזו תמנע החלקת הכוהנים.

4. שמירת המקדש

כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה ח, א):

שמירת המקדש מצות עשה, ואף על פי שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו. אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין.

ניתן להבין שהרמב"ם כלל אינו מתייחס לשאלה האם יש חשש ליסטים במקדש, ואומר שהשמירה מחויבת גם אם לא היה פחד מאויבים או מליסטים. ייתכן לבאר זאת כמו שכתבנו בבגדי כהונה, שמטרתם לכבוד ולתפארת ולא לכל צורך אחר, כך השמירה במקדש

היא לכבוד בלבד. וכנזכר לעיל, במציאות עליונה – אין פחד מאויבים ומלסטים, וכשארן השראת שכונה מלאה – יצטרכו להוסיף שומרים מפני אויבים וליסטים.

ח. האם סומכים על הנס במקדש

כאמור, במקדש נעשו ניסים רבים שהקלו על עבודת המקדש. מציאות זו מעוררת את השאלה: מה צריך להיות היחס שלנו לניסים אלו, האם נסמוך עליהם ולא נטרח למנוע תקלה, או שגם במקדש – כמו במדינה – אסור לסמוך על הנס? להלן כמה מקרים שבהם הגמרא מתייחסת במפורש לשאלה זו.

1. לחם הפנים

אחד הניסים במקדש הוא שהלחם נשאר טרי וחס אחרי שבוע, כמתואר בגמרא (מנחות כט ע"א):

מגביהין אותו לעולי רגלים ומראים להם לחם הפנים, ואומר להם: ראו חיבתכם לפני המקום. מאי חיבתכם? כדר' יהושע בן לוי, דא"ר יהושע בן לוי: נס גדול נעשה בלחם הפנים, סילוקו כסידורו, שנאמר: לשום לחם חם ביום הלקחו.

למרות זאת, התורה מצווה להפריד את ככרות הלחם באמצעות קנים למניעת עיפוש, מכיוון שאין סומכים על הנס, כדברי הגמרא (שבת קכד ע"א): "קנים טעמא מאי – משום איעפושי, בהאי פורתא לא מיעפש", וכדברי רש"י: "משום איעפושי – דלא סמכין אניסא".

2. קלוקל הבשר

אחד הניסים שהיה במקדש הוא שבשר הקודש לא הסריח: "ולא הסריח בשר הקדש מעולם" (המשנה באבות הנ"ל). עם זאת, המשנה (שקלים ו, ד) מספרת על השולחנות במקדש שעליהם ניתחו את הקרבנות, שהיו עשויים שיש ולא כסף, והירושלמי מבאר שלמרות שבבית המקדש ראוי לעשות שולחנות מהודרים, עשו את השולחנות משיש שאינו מחמם את הבשר, כדי שהבשר לא יתקלקל. וזאת משום שלא רצו לסמוך על הנס: "לית כאן של כסף מפני שהוא מרתית. לא כן תני, זה אחד מן הניסים שנעשו בבית המקדש? רבי יהושע בן לוי אמר: אין מזכירין מעשה ניסים"¹⁷.

3. קרי לכוהן גדול ביום הכיפורים

אחד מעשרת הניסים שנעשו במקדש, הוא שלא אירע קרי לכוהן הגדול ביום הכיפורים. למרות זאת, היו עושים פעולות כדי שלא יבוא לידי קרי. גם כאן מסביר רבי אבין בירושלמי

---

17. ביארנו את הירושלמי לפי הפני משה, קרבן העדה מסביר שהירושלמי מדבר על על השולחן באולם שעליו מניחים את לחם הפנים ביציאתו שהוא של שיש ולא סומכים על הנס שישאר טרי כדלעיל.

(יומא א, ד) שיש נס אבל אין סומכים עליו: "ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן? א"ר אבין: על שם לא תנסון"¹⁸.

4. נעילת דלתות העזרה בקורבן פסח

הפסח חייב להיעשות בשלוש כתות, ואחרי שכת אחת נכנסת שערי העזרה נעולים. הדלתות היו יכולות להינעל בדרך נס. בגמרא (פסחים סד ע"ב) נאמר שלדעת אביי כך נהגו **וסמכו על הנס** ולא חששו שמא לא יקרה הנס וכל הציבור יכנס בשתי הכתות הראשונות, ואילו רבא סובר **שאסור לסמוך על הנס**. הצ"ח (שם) כתב שאביי מסכים שאין סומכים על הנס במקרה שאם לא יתרחש נס הקורבן ייפסל, ורק כאן סומכים על הנס, משום שבכל מקרה הקורבן כשר בדיעבד. לעומת זאת, הראי"ה קוק (משפט כהן ס' קיז) כתב שהשאלה האם סומכים על הנס שנויה במחלוקת תנאים ובמחלוקת אמוראים. הרמב"ם (קרבן פסח א, יא) פסק כרבא: "ונועלין דלתות העזרה", ומדבריו נראה שאין סומכים על הנס.

5. חומץ ביהודה

בזמן המקדש, ביהודה הכינו יין לנסכים, ובדרך נס היין לא החמיץ, ולכן את החומץ הכינו מתמד. בירושלמי (דמאי א, א) נאמר שהמסקנה ההלכתית העולה מכך, היא שניתן לסמוך על כך ולהימנע מהפרשת תרומות ומעשרות מחומץ. עם זאת, במשנה (שקלים ד, ט) מבואר שגזברי ההקדש לא סמכו על כך שהיין לא יחמיץ והטילו את אחריות ההחמצה על החנוונים.

התוספות יום טוב מיישב זאת על סמך הנוסח בבבלי: "שלא היה יינם מחמיץ עד שנותנין לתוכן שעורין". הגזברים חששו שמא נתנו לתוכו שעורים. עוד הוא מיישב, שלמרות שיתכן שלעולם לא החמיץ יין ביהודה, הגזברים עשו תנאי זה משום שאין סומכים על הנס.

6. הגעת השעיר למדבר

ביום הכיפורים, אחרי שילוח השעיר לעזאזל, צריך להמתין להגעתו לשם כדי להמשיך בעבודות היום. במשנה (יומא ו, ח), נחלקו התנאים בשאלה האם הכוהן הגדול סמך לעניין

18. ולמרות הכל, היו מקרים שבהם כן אירע קרי לכהן הגדול ביום הכיפורים, כמתואר בירושלמי (יומא א, א). על השאלה כיצד דבר כזה יכול לקרוא, עונה התוספות יום טוב: "יש מי שהקשה: ולמה יארע לו קרי, אחר שהיה מזרזין אותו כל שבעת הימים, והוא בטהרה כל היום ההוא, וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרוז? והתשובה: כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים. וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה. והרבה מן האנשים בעת פטירתן יתחזקו, וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים. ולזה היה קרוב מאד להיות כהן בעל קרי". ובעל עבודת ישראל כתב: "פירשו המפרשים כי ביום כפור הוא יום הקדושה, ויש קנאה לעולמות התווה, ומזה היה יכול לסבב שיארע איזה מקרה לכהן גדול".

זה על נס הלבנת לשון הזהורית עם הגעת השעיר למדבר, או שהיו עושים לו סימנים אחרים. לפי תנא קמא ורבי יהודה לא סמכו על הנס, ולפי רבי ישמעאל סמכו (הלבנת לשון הזהורית היא אחד הניסים שהגמרא מספרת שלא התרחשו בסוף ימי הבית השני):

אמרו לו לכהן גדול: הגיע שעיר למדבר. ומנין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר? דרכיות היו עושין, ומניפין בסודרין, ויודעין שהגיע שעיר למדבר. אמר ר' יהודה: והלא סימן גדול היה להם: מירושלים ועד בית חדורו ג' מילין, הולכין מיל וחוזרין מיל ושוהין כדי מיל, ויודעין שהגיע שעיר למדבר. ר' ישמעאל אומר: והלא סימן אחר היה להם: לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל, וכשהגיע שעיר למדבר, היה הלשון מלבין, שנאמר (ישעיה א): "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו".

7. המצווה לבנות ארון

עד כה, עסקנו בשאלה האם להסתמך על נס בהתנהלות במקדש. שאלה נוספת היא האם התורה סומכת על הנס במצוות התורה. הרמב"ם אינו מונה מצווה לבנות ארון, ובמקום שבו הרמב"ם סוקר את הכלים העיקריים במקדש (הל' בית הבחירה א, ו), הוא מזכיר את כל הכלים שהיו במקדש חוץ מהארון:

ועושין במקדש כלים, מזבח לעולה ולשאר הקרבנות, וכבש שעולים בו למזבח, ומקומו לפני האולם משוך לדרום, וכיור וכונו לקדש ממנו הכהנים ידיהם ורגליהם לעבודה, ומקומו בין האולם ולמזבח משוך לדרום שהוא שמאל הנכנס למקדש, ומזבח לקטורת ומנורה ושולחן ושולשתן בתוך הקדש לפני קדש הקדשים.

בפרקים הבאים, הרמב"ם כותב הנחיות איך לבנות את שאר הכלים פרט לארון. הרמב"ן (השגות לספר המצוות, עשה לג) חולק על הרמב"ם ונוקט שיש למנות את המצווה לבנות הארון במניין המצוות, וכותב שאם חס ושלום הארון יאבד או יישבר, אנו מצווים לבנות ארון חדש ולשים בו את הלוחות.

ולכן אצלי עשיית הארון והכפורת לשום שם העדות תמנה מצוה בפני עצמה. ואל תחשוב לומר שלא תמנה שלא נצטוינו לדורות ולא נעשה אלא ללוחות הברית ובבית שני שלא היה ארון שנגנז מהם, או כדברי האומר שגלה לבבל, לא עשו ארון אחר... ועוד, שאם נעלה על דעתינו חס ושלום שיאבד או שישבר – מצוה לעשותו כמדה הראשונה, לשום שם לוחות העדות, כי בכך נצטוינו.

ישנם הסברים שונים בדעת הרמב"ם מדוע הוא לא מנה את מצוות בניית הארון. המגילת אסתר (עשה לג; הובא בערוה"ש קדשים א, יא) כותב הסבר הקשור לנושא שלנו: התורה לא צוותה לעשות ארון כי היא סומכת על הנס, שהארון ישאר קיים לעולם. אמנם, גם

לדעת המגילת אסתר, הארון הוא מקרה ייחודי, ובדרך כלל התורה לא תסמוך בציוויה על הנס, גם לא במקדש.

הרב אשר ויס (מנחת אשר מועדים, חנוכה ס' ב) כותב שיש שני טעמים לכך שאין סומכים על הנס. טעם אחד הוא שמא לא יהיה נס, וכהסבר הגמרא (שבת לב ע"א) לאיסור העמידה במקום סכנה: "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס – שמא אין עושין לו נס". הטעם השני הוא חובת ההשתדלות וההוראה ללכת לכתחילה בדרך טבעית, וכעיקרון שאין להנות ממעשה ניסים (רש"י תענית כד): "ובמה דאפשר להתרחק ממעשה ניסים, יותר טוב ונכון".

הגמרא בכמה מקומות אומרת שגם במקדש אין סומכים על הנס. ואילו רש"י בפירושו לאבות כותב שכן סומכים על הנס ואין חוששים אפילו לפיקוח נפש:

לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. מתאות בשר הקדש. אי נמי, מריח איברים של המערכה, שאלו הריחה בהן ובאת לטעום מהן – אין שומעין לה להאכילה בשר קדש.

לכאורה קשה על רש"י, שהרי בגמרא (יומא פב ע"א) נאמר שעוברת שהריחה בשר קודש או בשר חזיר, מאכילים אותה משום פקוח נפש? הרי זה פיקוח נפש, ומדוע לא נאכל את המעוברת בשר קודש מחשש שמא תמות?¹⁹

הרב אשר וייס מסביר שאמנם להדיוט אסור לסמוך על הנס, שמא לא יהיה נס, אך במקדש, באופן עקרוני סומכים על הנס, ואין חוששים לטעם הראשון, מכיוון שחז"ל קבעו שנעשים במקדש ניסים תדירים ואין לחשוש. ומכל מקום, אין לסמוך על הנס כדי להקל על הטורה, ועלינו לנהוג לפי חובת ההשתדלות הטבעית. וכך יש להסביר את כל המקומות בגמרא שאומרים שגם במקדש אין סומכים על הנס. אבל בשאלה אם להתיר לאשה מעוברת לאכול מבשר הקודש ולעבור על איסור דאורייתא, ולא רק להקל מטורח פוסק הרב וייס שצריך לסמוך על הנס ולא לעבור על איסור תורה.

התפארת ישראל על המשנה באבות כותב שאם מעוברת הריחה בשר קודש, **מותר להאכילה מחשש פיקוח נפש** כמו ביום כיפור, והמעוברות היו נזהרות שלא להיכנס למקדש.

אף על גב דאילו הריחה היו רשאים להאכילה, דלא עדיף בשר קודש יותר מיום כיפור שהוא בכרת, ואפילו הכי בהריחה ביום כיפור האכילה [כיומא פ"ב ע"א]. אעפ"כ, אילו היה אפשר שתתאוה להבשר שם ע"י הריח מבשר שעל אש המזבח,

19. ועיין במעשה רקח (על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות יד, יד) ושו"ת בנין ציון (סי' קסז) ובחשוקי חמד (יומא כ"א), שתמהו על דברי רש"י כאן, וביארו את דבריו בדרכים שונות.

היו נזהרות המעוברת מלכנס לביהמ"ק, שמא תריח, ונמצאות מצטערות שנמנעו מלכנס למקדש.

נראה שהתפארת ישראל סובר שאין סומכים על הנס בכל מקרה.

הרב חרל"פ (אמרות טהורות עמ' רל) כותב שאין סומכין על הנס אינו אלא בזמן שהנס לחוד והטבע לחוד. אבל כשהטבע מתעלה יש לסמוך על הטבע הנגלה בהדר הקודש. ובימי חנוכה הטבע התרומם להיות נס ולכן החשמונאים שמו במנורה שמינית מכמות השמן וסמכו על הנס.

ט. סיכום

התגלות ה' הרגילה בעולם היא בדרך הטבע, 'אלהים' בגימטריה 'הטבע' אבל יש זמנים שבהם הקב"ה משנה את חוקי הטבע לצורך הצלת האומה או יחידים מיוחדים בה. כמו כן, יש מקום מיוחד שבו ה' משנה את חוקי הטבע באופן קבוע. בית המקדש הוא ביתו של ה', ולכן הנהגתו במקום זה היא שונה. מידת החריגה מדרך הטבע תלויה ברמת הקדושה במקום: קודש הקודשים, קודש ועזרה.

הנהגה זו מותנה ברמת השראת השכינה שמשתנה לפי מעשיהם של ישראל, ולכן היו שינויים בניסים במקדש לאורך שמונה מאות שלושים שנות הבית הראשון והשני.

בחז"ל ובראשונים יש דעות שונות עד כמה הייתה חריגה מהטבע בניסים אלו.

יש ניסים שנובעים מהמציאות האלוקית במקדש, ולכן יש דברים שבהם המקדש אינו יכול להתנהל ברוב עם ללא סיוע משמיים; יש ניסים שמטרתם למנוע תקלות בעבודת המקדש, ויש ניסים שעניינם להראות את חיבת ה' לעמו.

ההנחיה המקובלת היא שלמרות שאנו יודעים על הניסים, אין לסמוך על הנס, ויש דעות שונות בעניין זה. בעניין עבודת המקדש המוטלת על הכוהנים, ודאי שעליהם לקיים את מצוות העבודה בידיהם, ללא כל סיוע משמיים, כמו כל קיום המצוות. מאידך, הקב"ה פועל בביתו בדרך המבטאת את השראת שכינתו ואת חיבתו לעם ישראל.

עבודת

המקדש

